

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь бакалавр

на тему:

«Соціальна робота з багатодітними сім'ями»

Виконала:

здобувачка III курсу, 32 групи
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітня програма «Соціальна робота
(Соціально-психологічне консультування)»

Ільченко Любов Володимирівна

Керівник:

доктор філософії,
доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи

Алла ВОЙТОВСЬКА

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

Галина БОНДАРЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Особливості соціальної роботи з багатодітними сім'ями.....	6
1.1. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи.....	6
1.2. Поняття та типологія багатодітних сімей.....	14
1.3. Проблеми багатодітних сімей.....	19
РОЗДІЛ 2. Соціальна робота з багатодітними сім'ями на прикладі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради.....	24
2.1. Діяльність Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради.....	24
2.2. Дослідження дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї.....	28
2.3. Пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки багатодітних сімей.....	39
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Сім'я є одним із найстаріших і найважливіших соціальних інститутів суспільства, впливають на формування і розвиток особистості. Величезний діапазон і унікальність засобів впливу сім'ї роблять її потужним, незамінним засобом соціалізації та соціального становлення особистості.

В умовах нинішньої війни в Україні особливу актуальність набувають проблеми, пов'язані з багатодітною родиною. Багатодітні родини потребують ще більшого захисту та допомоги.

Багатодітна сім'я самою своєю сутністю сприяє реалізації особистісних і суспільних потреб. У багатодітних сім'ях створюються сприятливі умови виховання, оскільки діти ростуть в тісних взаєминах один з одним у сімейному колективі і, як правило, з раннього віку привчаються виконувати певні обов'язки і допомагати один одному. Однак в економічному плані саме багатодітна сім'я виявляється в найбільш складному становищі, оскільки мати, як правило, не працює, а один батько не має можливості забезпечити сім'ї нормальні умови існування. Крім того, відзначається негативне ставлення суспільства до багатодітних сімей.

Існуючі проблеми таких сімей обумовлюють необхідність надання їм допомоги з боку суспільства. Матеріальна і моральна підтримка багатодітної родини, створення нормальних умов життя в ній батьків і дітей допоможуть вирішення демографічної проблеми в нашій країні, тому дуже важливо осмислити як нинішнє становище багатодітної сім'ї, так і шляхи поліпшення їх положення.

Для стабілізації та сталого розвитку багатодітних сімей держава вживає певних заходів, однак все ще немає чіткої системи їх соціальної підтримки. Для успішного вирішення виникаючих проблем необхідні спільні зусилля фахівців у різних галузях діяльності, в тому числі, професійних соціальних працівників, які володіють різними технологіями вирішення соціальних проблем. При цьому, соціальні працівники повинні виступати як посередники між сім'єю і суспільством (групою, колективом, державою),

так і в якості помічників у справі подолання тих чи інших соціальних труднощів. Створення ефективної системи соціального захисту сім'ї є невід'ємною умовою розвитку нашого суспільства.

Проблеми багатодітної сім'ї приділяли увагу Н. Крупська, А. Макаренко, В. Сухомлинський. В останнє десятиліття ХХ і початок ХХІ століття великий внесок у розробку різних аспектів проблеми багатодітної сім'ї та сімейного виховання внесли вітчизняні педагоги: А. Антонова, Ю. Азаров, А. Харчев, О. Зверєва, О. Орлова, Т. Шульга, Т. Лодкіна. Положенням багатодітних сімей, їхні проблеми в сучасних умовах вивчали багато дослідників, у тому числі проблемами надання соціальної допомоги багатодітним сім'ям займалися такі автори, як Г. І. Осадча, М. М. Зирянова. Ґрунтовну теоретичну розробку проблеми надання соціальної допомоги багатодітним родинам здійснили такі сучасні науковці у сфері соціальної роботи, як А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Л. І. Мигович, С. В. Толстоухова, І. М. Трубавіна та ін.

Увага до багатодітних сімей в даний час пояснюється і тим, що в умовах поглиблення соціально-економічної кризи вони займають одне з перших місць серед інших категорій.

Об'єктом дослідження є багатодітні сім'ї.

Предмет – зміст соціальної роботи з багатодітними сім'ями.

Мета даної роботи: проаналізувати сутність соціальної роботи з багатодітними сім'ями (на прикладі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради).

Для реалізації мети поставлені наступні завдання:

1. Проаналізувати багатодітну сім'ю як об'єкт соціальної роботи.
2. Розкрити поняття та типологію багатодітних сімей.
3. З'ясувати проблеми багатодітних сімей.
4. Дослідити дитячо-батьківські відносини у багатодітній сім'ї на базі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради.

5. Розробити пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки багатодітних сімей.

При написанні випускної кваліфікаційної роботи використані такі методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, вивчення досвіду.

Експериментальна база: Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: уточнено сутність ключових понять дослідження: «багатодітна сім'я»; конкретизовано основні проблеми та типологію багатодітних сімей; перспективною темою подальших досліджень набуло вивчення інноваційних методик соціальної роботи, націлених на розширення змісту соціально-педагогічної послуги з метою посилення виховної функції батьків у багатодітній родині, та шляхи їх запровадження у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Основні положення та результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях та семінарах: II-а Всеукраїнська студентська науково-практична онлайн-конференція «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 2.02.2023); науково-практичний семінар «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників з молоддю» (Умань, 15.02.2023), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 21.03.2023).

Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. Особливості соціальної роботи з багатодітними сім'ями

1.1. Багатодітна сім'я як об'єкт соціальної роботи

Багатодітна сім'я є важливим соціальним інститутом суспільства, а величезний діапазон і унікальність засобів впливу такої сім'ї на дітей роблять її потужним, незамінним засобом соціалізації та соціального становлення особистості. Проте, останніми роками, у суспільстві все частіше з'являється думка, що багатодітна сім'я – потенційно неблагополучна або асоціальна сім'я. На нашу думку, цей стереотип не є правильним, тому що за сучасної соціально-економічної ситуації багатодітним сім'ям живеться доволі важко, часто вони отримують статус малозабезпечених сімей і саме через це потребують суттєвої допомоги від держави [4, 17, 23].

Ідеологія пріоритету багатодітної сім'ї, визнання її цінності для життя та розвитку не тільки конкретної людини, але й суспільства у цілому, закріплена в багатьох нормативних документах нашої країни. Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., після внесення ряду змін визначено, що багатодітна сім'я – це «сім'я у якій подружжя (чоловік та жінка) перебувають у зареєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного із подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує» [38].

Якщо сім'я опинилася у складних життєвих обставинах, то кожен із членів родини має право на отримання необхідних соціальних послуг або соціальний супровід з боку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який здійснюється відповідно до постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» № 896 від 21.11.2013 р. та «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів

соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» № 895 від 21.11.2013 р. [4, 19, 40].

Обов'язковою умовою взяття сім'ї чи особи під соціальний супровід є їхня добровільна згода шляхом укладання відповідного договору. Як правило, така соціальна робота спрямована на подолання проблем і відновлення виховного та соціального потенціалу батьків й створення сприятливих умов для розвитку їхніх дітей.

Про актуальність даної проблематики свідчать дані річного аналітичного звіту про діяльність Київського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за 2022 р., де зазначається, що протягом року на обліку під соціальним супроводом перебувало 5432 сім'які виховували 8744 дітей. Найбільш поширені складні життєві обставини пов'язані з інвалідністю дітей (592 сім'ї, де виховується 887 дітей); насильство у сім'ї (490 сімей, де виховується 685 дітей) і зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї (2373 сім'ї, де виховується 3986 дітей).

Проте, окремого визначення проблематики багатодітних сімей у даному документі не зазначено, тобто соціальні заклади цю категорію клієнтів окремо не визначають, що свідчить про актуальність нашої роботи.

Отже, вивчення проблем і потреб багатодітних сімей є надзвичайно актуальним для соціальної роботи завданням. Нині є цілий ряд наукових доробок, які присвячені дослідженням функціонування багатодітної сім'ї, що дозволяє надати розгорнуту характеристику її функціонування, тенденцій розвитку та особливостей сімейного виховання.

Про надання послуг потерпілим від насильства в сім'ї та законодавчий аспект вирішення цієї проблематики йдеться у роботах В. М. Левченко, Н. Ф. Романової, Т. В. Семигіної [5, 21, 37].

Дослідники стверджують, що багатодітна сім'я має складну структуру, що характеризується як позитивними, так і негативними рисами, де має місце різна система виховання та принципи взаємодії між членами родини. Оскільки багатодітна сім'я виховує трьох та більше дітей, то її слід вважати

найбільш оптимальною соціальною системою, яка відповідає потребам суспільства. Саме дана система дозволяє всім членам родини відчувати широку гаму родинних почуттів краще виконувати функцію підготовки дітей до труднощів дорослого життя, пов'язаних із різними проблемами: житловою, матеріальною, професійною, здоров'я та освіти, організації відпочинку, взаєморозуміння тощо.

Людина починає своє життя в сім'ї, тому спочатку сім'я є єдиною, а пізніше – однією з найбільш важливих соціальних груп, в яку включений кожен суб'єкт сімейної системи, але, в першу чергу, – діти. Отже, кожна сім'я має визначальний вплив на розвиток особистості. Якщо її вплив позитивний, то процес соціалізації дитини відбувається успішно, якщо ж негативний, то виникають проблеми, які пов'язані із соціальною дезадаптацією й успішною інтеграцією в соціум.

Загалом, кожна сім'я повинна знати свої основні функції, аби свідомо нести відповідальність за їх виконання. Мова йде про такі функції, як: матеріально-економічна (бюджет сім'ї, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, набуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил); житлово-побутова (забезпеченість житлом, ведення домашнього господарства, організація побуту); репродуктивна (продовження роду); комунікативна (створення сприятливого сімейного мікроклімату, внутрішньосімейне спілкування, взаємостосунки сім'ї, контакт із засобами масової інформації, літературою, мистецтвом); виховна (формування особистості дитини, передача їй соціального досвіду); рекреаційна (організація вільного часу та відпочинку) [5].

Структура різних функцій сім'ї змінюється відповідно до ступеня розвитку суспільства. Якщо раніше сім'ю створювали, передусім, для продовження роду і вона була економіко-господарчою одиницею суспільства, то зараз на перший план виходять соціально-психологічні аспекти функціонування сім'ї. Зокрема, найголовнішою функцією сім'ї тепер визнається емоційна підтримка (близькість, задоволення членів сім'ї у

взаємній повазі й любові), психологічний захист, спільне проведення дозвілля, взаємне духовне збагачення.

Аналітичний огляд багатьох досліджень свідчить, що ряд сімейних функцій багатодітна сім'я не завжди здатна виконувати ефективно, в першу чергу, виховну функцію (формування особистості дитини), функцію передачі культурних цінностей і сімейних традицій та функцію соціалізації дитини (виконання соціальних ролей), оскільки саме формування співіснування батьків суттєво обмежує вищезазначені функції або взагалі вони не є актуальними. На вирішення зазначеної проблеми спрямовані дії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді шляхом надання відповідних соціальних послуг. Так, згідно із Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. № 2558-III, кожна сім'я має право на отримання безкоштовних соціальних послуг за умови, якщо вона дає свою згоду на проведення соціального супроводу з боку соціальних працівників. У даному Законі вказано, що соціальний супровід – це вид соціальної роботи, спрямованої на забезпечення оптимальних умов життєдіяльності сім'ї, дітей та молоді, шляхом надання необхідних соціальних послуг, допомоги та здійснення відповідних заходів [29, 31].

Облік багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, ведеться центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Серед найбільш поширених проблем, які провокують складні життєві обставини, практики визначають: зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, насильство в сім'ї, малозабезпеченість і проблеми, пов'язані зі станом здоров'я когось із членів родини. Такі дані свідчать про потребу посилити ефективність соціально-педагогічної послуги, в аспекті соціальної освіти батьків щодо виховання дітей та пошуку ефективної взаємодії.

Слід зазначити, що чинне законодавство передбачає цілий ряд дій, якщо виникає загроза життю чи здоров'ю дитини або мають випадки насилля чи жорстокого ставлення з боку батьків чи інших членів родини. Якщо така

ситуація має місце, то фахівець із соціальної роботи негайно, в телефонному режимі, повідомляє службу у справах дітей і відповідний підрозділ органів внутрішніх справ. Після здійснення екстреного втручання аналізуються обставини, що призвели до виникнення такої ситуації для планування та проведення подальшої роботи із багатодітною сім'єю [3].

Для забезпечення належного рівня соціального супроводу багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та вдосконалення діяльності фахівців із соціальної роботи не рідше одного разу на три місяці проводиться супервізія. Для її проведення призначається працівник центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який за рівнем кваліфікації може виступати експертом з даної проблематики.

Виявлення багатодітних сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється фахівцями із соціальної роботи шляхом відвідування, розгляду наданої інформації, поданої іншими суб'єктами соціальної роботи і особистих звернень таких сімей. Під час відвідування багатодітної сім'ї фахівці із соціальної роботи проводять огляд матеріально-побутових умов, визначають методи соціальної роботи. У разі звернення до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді багатодітної сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, центр оцінює її потреби у наданні соціальних послуг та інформує про виплати, здійснює соціальний супровід і надає соціальні послуги, тобто враховується весь цикл надання соціальної допомоги: від моменту інформування до моменту вирішення проблеми чи складної життєвої обставини усіх членів багатодітної родини [4].

Строк здійснення соціального супроводу визначається індивідуально для кожної багатодітної сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, зокрема з урахуванням гостроти проблеми, ступеня функціональної спроможності самостійно мінімізувати негативні наслідки або повністю подолати складні життєві обставини, рівня розвитку зв'язків із соціальним оточенням і не повинен перевищувати шести місяців.

Фахівець із соціальної роботи, який здійснює соціальний супровід багатодітної родини, формує її особову справу за відповідною формою, яка затверджена Кабінетом Міністрів України та враховує усі особливості цієї діяльності. Слід зазначити, що відповідно до вищезазначених документів, фахівець із соціальної роботи відвідує сім'ю щотижня, протягом двох місяців після прийняття рішення про здійснення її соціального супроводу, а в подальшому – відповідно до меж, які зазначені у плані соціального супроводу. Строк надання такої підтримки визначається окремо для кожної сім'ї та не може становити менше двох місяців. Сім'я обов'язково інформується про її подальшу підтримку після завершення соціального супроводу, що сприяє закріпленню результатів, які були досягнуті членами родини щодо вирішення своїх складних життєвих обставин [4].

Не випадково всі соціологічні опити свідчать про те, що сім'я признається вищою людською цінністю. Як писав ще Платон: «Кожний з нас – оце половина людини», тому сім'я є отримання цілісності. У теоретичному плані все ще слабо розроблена проблема суті сім'ї, відмовившись від ходульних побудов типу: «соціалістичний образ життя»; «сім'я соціалістичного суспільства» і т. п., наука про сім'ю

Звільнилася від псевдонаукових побудов. Але необхідний наступний крок – пояснення нових реалій в долі сім'ї, що поки залишає бажати кращого. Суть повинна пояснювати внутрішній глибинний зміст об'єкта, що виражається в єдності всіх його сторін.

Збагнення суті сім'ї, всіх аспектів її вивчення – демографічного, юридичного, економічного, соціального, медичного, сексуального, психологічного і інш. т. е. охоплення об'єкта в його цілісності представляє головну мету сямьеведення - науки, прагнучої осягнути суть сім'ї.

Важливо зрозуміти, що суть будь-якого об'єкта не є раз і назавжди застигла данність, вона знаходиться в постійному русі і видозмінах. Це ж відноситься і до суті сім'ї; незважаючи на те, що сім'я – одна з найбільш стабільних явищ, вона модифікується і сама по собі, і під впливом процесів,

що відбуваються у всіх інших соціальних інститутах. Сімейні години, відлічуючи домашній час, відлічують і час всієї планети.

Отже, теоретичні положення про суть сім'ї повинні зазнавати постійного оновлення в контексті вивчення різноманіття соціальних проблем.

Таким чином, сім'я виступає як спеціальний об'єкт і суб'єкт соціально-педагогічного впливу і взаємодії, коли професійні зусилля соціального педагога прямують на нейтралізацію її негативних впливів на дітей, перебудову відносин в сім'ї, створення основ формування соціально значущих культурних цінностей.

Сім'я у всі часи постійно знаходилася в центрі уваги передової суспільної думки, прогресивних політичних діячів і вчених, починаючи від древніх філософів і кінчаючи сучасними реформаторами.

І це не дивно сім'я являє собою систему соціального функціонування людини, міняється не тільки під впливом соціально політичних умов, але і внаслідок внутрішніх процесів свого розвитку. Ось чому вона є однією з важливих сфер і однією з головних об'єктів соціальної роботи. Змінюються види сімейних відносин, інакшими стають система влади і підкорення в сімейному житті, ролі і функціональна залежність чоловіків, положення дітей, багато які вчені характеризують нинішній стан сім'ї як кризове. Це зумовлене об'єктивними процесами зміни шлюбно-сімейних відносин у всіх економічно розвинених країнах, і особливо в Європі, у бік автономізації сім'ї, що неминуче спричинило зниження народжуваності, зростання числа розлучень і збільшення числа самотніх людей.

Нарівні з традиційними функціями, пов'язаними з народженням і вихованням дитини, з розв'язанням повсякденних проблем, сім'я покликана бути надійним психологічним «укриттям», що допомагає людині виживати в скрутних, швидко змінних умовах сучасного життя.

Сім'я виступає як соціальний інститут в останній інстанції, забезпечуючи своїм членам економічну, соціальну і фізичну безпеку, турботу про малолітніх, старезних і хворих. Забезпечує умови для соціалізації дітей,

молоді і, що важливіше усього, об'єднує своїх членів почуттям любові, спільності і дає можливість ділити з іншими труднощі і радощі життя.

Сьогодні питання рівня життя, соціальної і демографічної політики явно витісняються на другий план. Нинішній стан соціального захисту сімей з дітьми показує відношення держави до інституту сім'ї, міру його відповідальності за відтворення населення, готовність підтримати сім'ї, в яких народилися і виховуються діти. Під загрозою виявилися здоров'я і благополуччя самого цінного надбання нації – підростаючого покоління, майбутнього країни.

Причиною виникнення соціальних проблем в неповних сім'ях є насамперед малозабезпеченість, оскільки в сім'ї є усього один трудовий дохід (іноді трудового доходу немає взагалі, і сім'я вимушена жити на допомогу по безробіттю або на дитячі допомоги). Дохід жінки, як правило, значно нижче за дохід чоловіка в силу її отставання на соціальних сходах, викликаний виконанням обов'язків по догляду за дітьми. Дохід від аліментів, якщо діти мають на них право і отримують їх, як; правило, покриває не більше за половину вартості їх змісту. Соціально-економічні проблеми властиві не всім неповним сім'ям; принаймні, їх дозволити простіше, ніж соціально-психологічні проблеми, присутні у внутриличностной сфері і межличностних відносинах членів неповних сімей, передусім дітей.

Отже, ми дійшли до висновку, що на сьогодні достатньо актуальною залишається потреба в розширенні змісту соціально-педагогічної послуги, з акцентом на посилення виховної функції батьків у багатодітній родині, спрямованої на підвищення рівня взаєморозуміння між членами родини та створення позитивного мікроклімату.

1.2. Поняття та типологія багатодітних сімей

Поняття «багатодітна сім'я» визначається з урахуванням національних і культурних особливостей соціально-економічного та демографічного розвитку того чи іншого регіону.

Однак аналіз інших галузей права дозволяє стверджувати, що багатодітній є сім'я, що має трьох і більше дітей. Так, визначення: «багатодітна сім'я – це сім'я, в якій народилися і (або) виховуються троє і більше неповнолітніх дітей (у тому числі усиновлені, а також пасинки і падчерики) до досягнення молодшим з них віку 16 років, а навчаються в освітньому закладі всіх типів до 23 років, якщо вони навчаються заочною формою» [9]. У складі багатодітній сім'ї не враховуються діти, що перебувають на повному державному забезпеченні, і діти, щодо яких батьки позбавлені батьківських прав або обмежені в батьківських правах. Таким чином, статус багатодітної сім'ї (а, отже, і заходи соціальної підтримки, які покладаються багатодітній родині) зберігається за нею до повноліття останньої дитини, а за умови його навчання в освітній установі заочною формою навчання – до 23 років.

В даний час багатодітні сім'ї стійко складають дуже незначну частку від загальної кількості сімей. Найчастіше багатодітність є не запланованою, а випадковою (народження близнюків або народження дитини в результаті неефективності контрацепції або неможливості в силу стану здоров'я жінки вдатися до переривання вагітності і т.д.).

Всі інші багатодітні сім'ї можуть бути розподілені на три категорії:

- сім'ї, багатодітність в яких запланована (наприклад, у зв'язку з національними традиціями, релігійними приписами, культурно-ідеологічними позиціями, традиціями сім'ї). Такі сім'ї відчують багато труднощів, обумовлених малозабезпеченістю, тісністю житла, завантаженістю батьків (особливо матері), станом їх здоров'я, але у батьків є мотивація до виховання дітей;

- сім'ї, що утворилися в результаті другого і наступних шлюбів матері (рідше – батька), в яких народжуються нові діти. Дослідження показують, що такі сім'ї можуть бути і цілком благополучними, але їх членам властиве відчуття неповної сім'ї;

Ці дві категорії цілком благополучні. Вони мають, як правило, міцні родинні традиції, чітку внутрішню структуру, досить міцний захист, традиційно-поважне ставлення до старших. У таких сім'ях легше вирішуються проблеми і конфлікти, у батьків не буває самотньої старості. Психологічна атмосфера сім'ї – взаєморозуміння, однакове бачення проблем і способів їх вирішення обома подружжям.

- неблагополучні багатодітні сім'ї, які утворюються в результаті безвідповідальної поведінки батьків, іноді на тлі інтелектуально-психічної зниженості, алкоголізму, асоціального способу життя. Діти з таких багатодітних сімей особливо часто потребують допомоги, реабілітації, страждають від хвороб і недорозвинення. У таких сім'ях батьки мають більш низький освітній рівень і соціальний статус. У разі втрати батьківської опіки їх долю особливо важко влаштувати, бо сімейне законодавство перешкоджає поділу дітей з однієї сім'ї, а усиновити 3-7 дітей різного віку та різного ступеня соціальної дезадаптації далеко не завжди можливо [28, 29].

Типи багатодітних сімей, причини, за якими вони утворилися, необхідно знати і враховувати для того, щоб більш детально вивчити витоки сформованих проблем у кожній конкретній сім'ї.

Сім'ї, багатодітність в яких запланована (наприклад, у зв'язку з національними традиціями, релігійними приписами, культурно-ідеологічними позиціями, традиціями сім'ї). Такі сім'ї відчувають багато труднощів, обумовлених малозабезпеченістю, тісністю житла, завантаженістю батьків (особливо матері), станом їх здоров'я, але у батьків є мотивація до виховання дітей. У цих сім'ях дитина – одна з основних

життєвих цінностей, і батьки роблять все від них залежне, аби їхнім дітям жилося краще;

Сім'ї, що утворилися в результаті другого і наступних шлюбів матері (рідше – батька), в яких народжуються нові діти. Дослідження показують, що такі сім'ї можуть бути і цілком благополучними, але їх членам властиве відчуття неповної сім'ї;

Неблагополучні багатодітні сім'ї, які утворюються в результаті безвідповідальної поведінки батьків, алкоголізму, асоціального способу життя. Діти тут є лише засобом для отримання різного роду допомог, пілг і благ. Існує інший варіант: батьки лише народжують дітей (наприклад, зачатих в алкогольному сп'янінні) і вважають на цьому свою місію виконаною, навіть не замислюючись про те, що дитину треба не тільки народити, але також виростити і виховати.

З точки зору демографії багатодітна сім'я – це сім'я, завдяки якій забезпечується високий темп зростання населення. За оцінками демографів, для простого відтворення населення в Україні необхідно як мінімум 15% багатодітних сімей від загальної кількості сімей у нашій країні.

Соціологи встановили: чим більше дітей в родині, тим менше вільного часу у жінок. Тому працюючі жінки прагнуть обмежити число дітей. Найгірше доводиться багатодітним сім'ям у великих містах. Основна причина полягає в тому, що в більшості сімей подружжя – не корінні жителі міста, а мігранти. Корінні городяни, як правило, малодітні. Багатодітність – характерна риса сільського населення, що зберігає традиційний спосіб життя.

Багатодітні сім'ї всіх типів мають загальну соціальну проблему, специфічно пов'язану з багатодітністю: діти з таких сімей порівняно з однолітками з переважаючих малодітних сімей частіше демонструють занижену самооцінку, їм притаманні неадекватні уявлення про власну значущість, що може негативно позначитися на всій їх подальшій долі. Крім того, малі інтервали у народженні дітей, характерні для багатодітних сімей, призводять до постійної наявності великої кількості малолітніх братів і

сестер, що тягне за собою зниження соціального віку старших. Це об'єктивна закономірність, простежена в різних типах багатодітних сімей, яка не залежить від майнового та освітнього статусу батьків.

Відповідно до закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань соціального захисту багатодітних сімей" від 19 травня 2009 року передбачено цілу низку пільг, якими мають змогу користуватися багатодітні сім'ї.

Можна виділити такі пільги:

Діти з багатодітних сімей здобувають позашкільну освіту безоплатно.

Сім'ям, які мають трьох і більше дітей, плата за харчування дітей у державних і комунальних дошкільних навчальних закладах знижується на 50%.

Держава забезпечує пільгові умови для вступу до державних та комунальних професійно-технічних, вищих навчальних закладів дітям з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей.

Діти з багатодітних сімей, у складі яких є п'ятеро і більше дітей, а також особи віком від 18 до 23 років із таких сімей звільняються від плати за навчання у вищих навчальних закладах державної і комунальної форм власності всіх рівнів акредитації за умови, що певний освітньо-кваліфікаційний рівень вони здобувають вперше і за умови наявності у них достатнього рівня підготовки.

- 50-% зниження плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 м² загальної площі житла на кожного члена сім'ї, який постійно проживає у житловому приміщенні (будинку), та додатково 10,5 м² на сім'ю).

- 50-% зниження плати за користування комунальними послугами.

Позачергове встановлення квартирних телефонів. Абонентна плата за користування квартирним телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів.

Матерям, які народили п'ятеро або більше дітей та виховали їх до шестирічного віку (при цьому враховуються діти, усиновлені в установленому законом порядку), встановлюються пенсії за особливі заслуги перед Україною, тобто встановлюється надбавка до нарахованої пенсії в розмірі від 35 до 40 відсотків прожиткового мінімуму, визначеного для осіб, які втратили працездатність.

Щорічне медичне обстеження і диспансеризація в державних і комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних фахівців, а також компенсація витрат на зубопротезування.

Першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних установах, аптеках та першочергова госпіталізація.

Безкоштовний проїзд у всіх видах міського пасажирського транспорту (крім таксі), в автомобільному транспорті загального користування в сільській місцевості, а також у залізничному і водному транспорті приміського сполучення, автобусах приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних, незалежно від відстані.

Жінці, яка працює і має двох або більше дітей, самотній матері або батьку, який виховує дитину без матері, відтепер надається щорічно додаткова оплачувана відпустка протяжністю не 7, а 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів.

Незважаючи на державні заходи щодо полегшення життя багатодітних сімей, багатодітну сім'ю всі фахівці однотайно відносять до сім'ї "групи ризику". Як правило, ці сім'ї є економічно неблагополучними, особливо в тих випадках, коли батьки (один або обидва) непрацездатні або безробітні, відсутній один з батьків, низька заробітна плата батьків, в сім'ї фізично або психічно хворі діти, лікування яких вимагає фінансових витрат.

1.3. Проблеми багатодітних сімей

Багатодітна родина має як свої специфічні проблеми, так і ті, які властиві будь-якій іншій сім'ї (з одним-двома дітьми, неповної). Вона переносить всі «хвороби» стандартної сім'ї, проте в ній вони протікають значно важче. У цьому і полягає одна з найважливіших особливостей.

Необхідно зазначити кілька принципових моментів, які стосуються безпосередньо багатодітній сім'ї.

По-перше, кажучи про зазначену сім'ю, треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, але і проблеми дітей, які проживають у таких сім'ях.

По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться в залежності від місця її проживання: різних регіонів країни, міста чи села. Є значні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де, таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх мало. Тому дієва допомога багатодітній родині повинна надаватися з урахуванням місцевих умов, можливостей, побажань і думок населення.

По-третє, багатодітні сім'ї не представляють собою однорідну масу. Всі вони, незважаючи на наявність спільних проблем, різко відрізняються один від одного.

Головна проблема багатодітних сімей – матеріальна. В даний час з народженням кожної дитини дохід сім'ї різко зменшується. Численні дослідження показують найтісніший взаємозв'язок між числом проживають в сім'ї дітей та доходами, що приходять на кожного члена сім'ї, а в більш загальному плані – ступенем її збідніння [36]. У сім'ях, що складаються з шести чоловік і більше, сукупний дохід, що припадає в середньому на кожного члена родини, в 2,2 – 2,8 рази нижче, ніж у сім'ях, що складаються з двох осіб, і в 1,8 – 2,1 рази нижче, ніж у сім'ях з трьох чоловік. Можна сказати, що народження в сім'ї третьої дитини в переважній більшості випадків призводить до малозабезпеченості [16, с.13].

Багатодітні сім'ї і раніше були матеріально вразливою категорією населення, а сучасні інфляційні процеси б'ють по них більше, ніж по суспільству в цілому і змушують економити на найнеобхіднішому – на багатьох продовольчих і майже на всіх промислових товарах. Найчастіше такі сім'ї мають і погані житлові умови.

Багатодітність часто згубно відбивається і на дітях. Питання про стан здоров'я дітей піднімається епізодично і оцінюється неоднозначно. Сьогодні підлітки з багатодітної сім'ї говорять про хронічне захворювання і про регулярні застуди частіше, ніж підлітки з невеликих сімей. Серед підлітків з багатодітних сімей багато палять як хлопчиків, так і дівчаток. Починаючи з п'ятої дитини, різко зростає ймовірність збільшення дитячої смертності та народження неповноцінного, тобто з вадами розвитку дитини. Не менше половини дітей, народжених у багатодітних сім'ях, потрапляють до групи підвищеного ризику за медико-біологічними показниками.

У всіх дітей з багатодітних сімей є і загальна соціальна проблема, специфічно пов'язана з багатодітністю. У них частіше спостерігається занижена самооцінка, неадекватні уявлення про значення власної особистості, що може негативно позначатися на їх подальшу долю. У багатодітних сім'ях «проблемних» дітей і підлітків близько 10–15%. Саме вони повинні бути першочерговим об'єктом діяльності соціального працівника, але не тому, що вони «погані», а тому, що їм погано» [19, с. 33].

На думку експертів, в десяти з ста сімей з кількома дітьми морально-психологічний клімат не завжди задовільний. Ще в 1988 році С. І. Голод в своїй статті «Багатодітна сім'я в дзеркалі статистики» в журналі «Огонек» писав, що дуже багато дітей в одній сім'ї не так вже й добре, як здається на перший погляд [7, с.6]. За дослідженнями медиків і юристів видно, що в міських багатодітних сім'ях вище відсоток правопорушень, скоєних малолітніми; тут найбільше проявляється педагогічна занедбаність.

Зі сказаного вище стає зрозуміло, що саме розвиток дітей в багатодітних сім'ях потребує першочергової уваги суспільства.

Багатодітну родину всі фахівці одноставно відносять до родини «групи ризику». Як правило, ці сім'ї є економічно неблагополучними, особливо в тих випадках, коли батьки (один або обидва) непрацездатні або безробітні, відсутній один з батьків, низька заробітна плата батьків, в сім'ї фізично або психічно хворі діти, лікування яких вимагає фінансових витрат.

Необхідно відзначити кілька принципових моментів, що стосуються безпосередньо багатодітної сім'ї.

По-перше, кажучи про зазначену сім'ю, треба мати на увазі не тільки проблеми, що виникають в ній самій, а й проблеми дітей, що проживають в подібних сім'ях.

По-друге, проблеми багатодітної сім'ї різняться залежно від місця її проживання: різних регіонів країни, міста або села. Є істотні розбіжності між регіонами з високою народжуваністю, де, отже, таких сімей багато, і регіонами з низькою народжуваністю, де їх мало. Тому дієва допомога багатодітній родині повинна надаватися з урахуванням місцевих умов, можливостей, побажань і думок населення.

По-третє, багатодітні родини не являють собою однорідну масу. Всі вони, незважаючи на наявність загальних проблем, різко відрізняються одна від одної.

Головна проблема багатодітних сімей – матеріальна. В даний час з народженням кожної дитини дохід сім'ї різко зменшується. Численні дослідження показують найтісніший взаємозв'язок між числом проживаючих в сім'ї дітей та доходами, що приходяться на кожного члена сім'ї, а в більш загальному плані – ступенем її збіднення.

Соціальна робота в багатодітній сім'ї повинна бути спрямована на вирішення повсякденних сімейних проблем, зміцнення і розвиток позитивних сімейних відносин, відновлення внутрішніх ресурсів, стабілізацію досягнутих позитивних результатів, соціально-економічному становищі та орієнтації на реалізацію соціалізуючого потенціалу.

Соціальний працівник здійснює зв'язок між сім'єю та суб'єктами соціальної допомоги.

Служба зайнятості займається першочерговим працевлаштуванням багатодітних батьків; забезпеченням, по можливості, гнучкого графіка роботи; організацією навчання та перенавчання батьків для отримання іншої спеціальності; працевлаштуванням дітей та отриманням ними спеціальності, залученням до роботи підлітків, отриманням ними статусу безробітних, залученням їх до праці цілий рік.

На органи освіти покладено: відкриття безкоштовних секцій і гуртків, встановлення пільгових цін на придбання підручників; організація додаткової освіти для розвитку потенційних можливостей дітей, безкоштовного або зі знижкою відпочинку дітей в оздоровчому таборі, сімейного дозвілля і клубів за інтересами; відкриття педагогічного лекторію (з консультаціями психолога, педагога про сімейне виховання).

Органи соціального захисту займаються організацією допомоги, пільг, наданням сімейних путівок, відкриттям центрів допомоги сім'ї, адресною соціальною допомогою, матеріальною допомогою, виділенням пільгових кредитів для придбання предметів тривалого користування, пільговим виділенням ділянок під індивідуальне будівництво, своєчасною інформацією про пільги.

Юрист дає законодавче обґрунтування вирішення питань допомог, дотацій, що стосуються житла, організації власної справи, виділення грошових позик, пільгових кредитів.

Психолог допомагає вирішувати психологічні проблеми сім'ї, в тому числі використовуючи телефон довіри для отримання порад психолога, педагога в потрібний момент.

Органи охорони здоров'я надають знижку на придбання ліків, організують виїзд фахівців за місцем проживання, прийом в медичних установах позачергово, путівки в санаторій, лікувальне вітамінізоване харчування, профілактику здоров'я членів сім'ї.

Соціальний працівник може допомогти багатодітній сім'ї в отриманні різних допомог і пільг, а також у наданні інформації про види допомоги, соціальні пільги, передбачених для таких сімей. У той же час він може допомогти родині у вихованні дітей за допомогою спеціальної програми педагогічного навчання батьків.

Знати негативні наслідки багатодітності необхідно для проведення своєчасної профілактичної та корекційної роботи, як на рівні загальнодержавних програм, так і діяльності соціального працівника з кожною конкретною сім'єю. Тому, при розгляді змісту соціальної роботи з багатодітними сім'ями, будуть висвітлені як загальні види робіт, так і приватні.

РОЗДІЛ 2. Соціальна робота з багатодітними сім'ями на прикладі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради

2.1. Діяльність Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради

Служба у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради (далі – служба) є виконавчим органом і самостійним структурним підрозділом міської ради.

Служба є юридичною особою публічного права та неприбутковою бюджетною установою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Утримання служби здійснюється за рахунок місцевого бюджету відповідно до вимог чинного законодавства України.

Службі заборонено розподіл отриманих доходів (прибутків) або їх частини між засновником та працівниками служби (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску).

У разі припинення діяльності служби (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення) має бути здійснена передача активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування до доходу бюджету.

Служба утворюється згідно з рішенням Білоцерківської міської ради, підзвітна та підконтрольна Білоцерківській міській раді, підпорядковується її виконавчому комітету та міському голові. Методичне керівництво діяльністю служби здійснює служба у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації.

Служба створюється з метою реалізації в місті державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

Служба у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, Конвенцією ООН «Про права дитини», актами Президента України та Кабінету Міністрів України, постановами Верховної Ради України, наказами Міністерства соціальної політики України, розпорядженнями голови Київської обласної державної адміністрації, рішеннями Київської обласної ради, наказами начальника служби у справах дітей та сім'ї Київської обласної державної адміністрації, рішеннями Білоцерківської міської ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови, Кодексом етичної поведінки посадових осіб місцевого самоврядування Білоцерківської міської ради, затвердженим згідно з рішенням виконавчого комітету міської ради від 27 лютого 2018 року №87, Статутом територіальної громади міста Біла Церква, затвердженим згідно з рішенням міської ради від 29 березня 2018 року №2010-48-VII, зареєстрованим Міністерством юстиції України 26 квітня 2018 року №6, Порядком роботи у системі електронного документообігу у виконавчих органах Білоцерківської міської ради з врахуванням Політики інформаційної безпеки системи електронного документообігу, затвердженим згідно з рішенням виконавчого комітету міської ради від 12 вересня 2017 року №314, а також цим Положенням.

Служба дотримується регламенту роботи, затвердженого виконавчим комітетом міської ради, веде внутрішню документацію, має право видавати накази в межах компетенції.

Реалізація в Білоцерківській міській територіальній громаді державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчинення дітьми правопорушень.

Розроблення і здійснення самостійно або разом з іншими структурними підрозділами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей.

У вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності. Забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї.

Здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей усіх форм власності.

Ведення державної статистики щодо дітей.

Ведення обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок).

Надання органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам практичної та методичної допомоги, консультацій з питань соціального захисту дітей, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, сприяння усиновленню.

Підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів, організація дослідження стану соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

Визначення пріоритетних напрямів поліпшення в Білоцерківській міській територіальній громаді становища дітей, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень.

Контактні номери телефону: 5-22-42, 5-22-46, 5-15-58;

Електронна адреса: ssd@bc-rada.gov.ua;

Адреса сайту: <https://ditubc.ucoz.ua/>

Графік роботи: з 9.00 години до 18.00 години, перерва з 13.00 години до 13.45 години, прийом громадян щовівторка з 9.00 години до 18.00 години.

Окремим напрямком роботи є запобігання та протидія домашньому насильству, торгівлі людьми. Питання гендерної рівності.

Координатором з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству за ознакою статі на території Білоцерківської міської територіальної громади, згідно із розпорядженням міського голови № 11-Р від 29 січня 2021 р., визначено заступника міського голови Катерину ВОЗНЕНКО, роб. тел. (0456) 39-28-39.

Відповідальна особа, яка проводить роботу з прийому та реєстрації заяв і повідомлень про вчинення насильства, координацію заходів реагування на факти вчинення насильства в Білоцерківській міській територіальній громаді – Марина Гончарук, заступник начальника управління – начальник відділу з питань сімейної та молодіжної політики управління з питань молоді та спорту Білоцерківської міської ради – роб. тел. (0456) 38-22-11.

На сайті можна ознайомитись із такими брошурами:

- Людина – не товар.
- Гендерно зумовлене насильство.
- ВАША ОБІЗНАНІСТЬ – ВАША БЕЗПЕКА.
- «Залишайся в безпеці»: чат-бот з протидії торгівлі людьми.
- Насильство: дізнайся чи є воно у твоєму житті.

Також на сайті можна ознайомитись із документами:

- Рішення виконавчого комітету Білоцерківської міської ради від 09.02.2021 р № 84 «Про внесення змін до рішення виконавчого комітету Білоцерківської міської ради від 23 квітня 2019 року № 263 «Про утворення

Координаційної ради з питань запобігання та протидії домашньому насильству на території міста Біла Церква».

- Розпорядження міського голови 11Р від 29.01.2021 «Про визначення координатора та структурного підрозділу з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території Білоцерківської міської територіальної громади».

- Рішення виконавчого комітету Білоцерківської міської ради № 263 від 23.04. 2019р. «Про утворення Координаційної ради з питань запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території міста Біла Церква»"

- Розпорядження №240-Р від 21 грудня 2018р. «Про визначення координатора та структурного підрозділу з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території міста Біла Церква».

2.2. Дослідження дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї

Дослідження дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї проводилося на базі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради. Нами була відібрана група клієнтів з багатодітних сімей, що складається з 15 сімей, за наступними критеріями:

- три дитини в сім'ї;
- наявність обох батьків в сім'ї;
- проблеми у стосунках батьків і дітей;
- рекомендації фахівців Центру;
- добровільна згода клієнтів.

Для проведення досліджень особливостей дитячо-батьківських відносин у багатодітних сім'ях було обрано такі методи і методики: спостереження; бесіда; аналіз документів; організація зустрічей батьків з

фахівцями-психологами, медичними працівниками та працівниками правоохоронних органів за рішенням проблем організації праці та побуту, здорового способу життя; тест-опитувальник визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини; методика діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання».

Спостереження як метод дослідження є найбільш поширеним і затребуваним методом соціологічних і психологічних досліджень [17].

У даній роботі метод спостереження був використаний нами для отримання більш повних відомостей про клієнтів. Спостереження є науковим методом дослідження, який не обмежується

простою констатацією фактів, а науково пояснює причини конкретного явища. Воно полягає в цілеспрямованому зборі фактів про поведінку і діяльність людей для подальшого їх аналізу [17].

Метод бесіди – психологічний вербально-комунікативний метод, що полягає у веденні тематично спрямованого діалогу між фахівцем і респондентом з метою отримання відомостей від останнього [6].

Тест-опитувальник «Визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини». Відомо, що багато порушень в поведінці та розвитку дитини пов'язані з недостатньою увагою до неї батьків. Однак, як вважають психологи, надмірна опіка може виявитися небезпечною так само, як і її недостатність. Даний тест допоможе виявити, наскільки вірна виховна позиція батьків до дітей.

Методика діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання». Під стилем сімейного виховання слід розуміти найбільш характерні способи відносин батьків до дитини, які застосовують певні засоби й методи педагогічного впливу, які виражаються в своєрідній манері словесного звернення і взаємодії. Традиційно виділяють наступні стилі сімейного виховання: авторитетний, авторитарний, ліберальний стилі виховання.

В ході спостереження; бесіди; аналізу документів; організації

зустрічей батьків з фахівцями-психологами, медичними працівниками та працівниками правоохоронних органів за рішенням проблем організації праці та побуту, здорового способу життя; також завдяки тесту-опитувальника визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини; методики діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання» були отримані наступні результати. Розглянемо декілька з них.

Сім'я № 1

Багатодітна сім'я, що складається з: трьох дітей (Дитина 1, дівчинка, 17 років; Дитина 2, хлопчик, 13 років; Дитина 3, дівчинка, 5 років) і батьки (мама 40 років, батько 46 років).

Сім'я звернулася з проблемою взаємин батьків і дітей.

З бесіди було виявлено, що діти знаходяться в повному підпорядкуванні батьків і не мають права реалізовувати себе як особистості. У відносинах батьків також спостерігається розбіжності у взаєминах. Внаслідок цього в сім'ї виникають скандали, проявляється постійна розбіжність з багатьох питань (наприклад, зайнятися улюбленим хобі).

Проведена діагностика показала (Додаток А).

Соціальний діагноз: порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність почуття прихильності до батьків) обумовлені неправильним стилем сімейного виховання (авторитарний стиль сімейного виховання).

Соціальний прогноз: сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній родині.

Сім'я № 2

Багатодітна сім'я, що складається з: 3 дітей (Дитина 1, хлопчик, 9 років; Дитина 2, хлопчик, 16 років; Дитина 3, дівчинка, 5 років) і батьки (мати 36 років, батько 37 років).

Сім'я звернулася з проблемою порушення взаємин батьків і дітей.

У даній сім'ї конфліктні відносини, та як мати і батько не в силах приділяти належної уваги до дітей

через постійну зайнятість на роботі.

З бесіди з батьками дітей було виявлено, що через нестачу уваги і контролю з боку батьків, діти завжди залишаються без нагляду дорослих, регулярно пропускають заняття. В ході бесіди з учителями дітей було виявлено, що у дітей знижується успішність у школі.

Проведена діагностика показала (Додаток Б).

Соціальний діагноз: порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність уваги до дітей) обумовлені неправильним стилем сімейного виховання (індиферентний стиль сімейного виховання).

Соціальний прогноз: сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній родині.

Сім'я № 3

Багатодітна сім'я, що складається з: трьох дітей (Дитина 1, дівчинка, 16 років; Дитина 2, хлопчик, 14 років; Дитина 3, хлопчик, 13 років) і батьки (мати 40 років, батько 45 років).

Сім'я звернулася з проблемою напруженості взаємин батьків і дітей. Батько ухиляється від виховання дітей, вживає алкоголь, а мати не в силах впоратися з дітьми, в результаті чого, відсутній належний контроль за дітьми.

З бесіди було виявлено, що проблеми у взаєминах в сім'ї пов'язані з регулярним зловживанням алкоголю батька. Через це в родині відбуваються постійні скандали. У процесі спостереження нами було виявлено, що в результаті частих скандалів відбувається погіршення відносин між батьками і дітьми. Все це ускладнено тим, що діти знаходяться в підлітковому віці і абсолютно не піддаються контролю з боку батьків.

Соціальний діагноз: порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність авторитету батьків) обумовлені неправильним стилем.

Соціальний прогноз: сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній родині.

Розглянемо результати дослідження.

Сім'я № 1

Тест-опитувальник «Визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини».

Результати батька:

Батько набрав 26 балів – це свідчить про те, що дітям не загрожує стати розпущеними, оскільки батьки приділяють їм достатньо уваги.

Результати матері:

Мати набрала 28 балів – свідчить про те, що діти відчують нестачу уваги, турботи.

Методика діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання».

В ході проведення даної методики було виявлено, що сім'ї № 1 притаманний авторитарний стиль сімейного виховання.

Батьки з таким стилем виховання обмежують самостійність дитини, не вважають за потрібне якимось обгрунтовувати свої вимоги, супроводжуючи їх жорстким контролем, суворими заборонами, доганами та фізичними покараннями. У підлітковому віці авторитарність батьків породжує конфлікти і ворожість. При такому вихованні у дітей формується лише механізм зовнішнього контролю, заснований на почутті провини або страху перед покаранням, і як тільки загроза покарання ззовні зникає, поведінка підлітка може стати потенційно антигромадською. Авторитарні відносини виключають душевну близькість з дітьми, тому між ними і батьками рідко виникає почуття прихильності, що веде до підозрливості, постійної настороженості і навіть ворожості до оточуючих.

Сім'я № 2

Тест-опитувальник «Визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини».

Показники матері:

Мати набрала 20 балів – це говорить про те, що дітям приділяється недостатньо уваги в питаннях виховання, батька більше хвилюють проблеми на роботі і подружні взаємини.

Показники батька:

Батько набрав 18 балів – це свідчить про те, що вони приділяють недостатньо часу з питань виховання своїх дітей, батьків більше хвилюють проблеми на роботі.

Методика діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання».

В ході проведення даної методики було виявлено, що сім'ї № 2 притаманний індіферентний стиль сімейного виховання.

Батьки, схильні до цього стилю виховання, не встановлюють для дітей ніяких обмежень, правил, закриті для спілкування. Життя батьків переповнене власними проблемами і стресами, і у них немає ні часу, ні бажання ділитися і «втручатися» в почуття і переживання дітей, вони вважають за краще комфортну відстороненість. При такому стилі виховання страждає потреба дітей в емоційному контакті з батьками, поняття «сім'я», «сімейне вогнище» у них просто не сформовані, що в майбутньому може перешкодити і при створенні власної сім'ї.

Сім'я № 3

Тест-опитувальник «Визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини».

Результати матері:

Мати набрала 36 балів – це говорить про те, що діти отримують достатню кількість уваги і турботи, але при цьому вони мають можливість проявляти свою незалежність і дорослість.

Результати батька:

Батько набрав 23 бали – це говорить про те, що дітям приділяється недостатньо уваги в питаннях виховання, батька більше хвилюють проблеми на роботі і подружні взаємини.

Методика діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії

сімейного виховання».

В ході проведення даної методики було виявлено, що сім'ї № 3 притаманний ліберальний стиль сімейного виховання.

Сприймаючи недолік керівництва з боку батьків як прояв байдужості і емоційного відторгнення, діти відчувають страх і невпевненість. Нездатність сім'ї контролювати поведінку підлітка може призвести до залучення його в асоціальні групи, оскільки психологічні механізми, необхідні для самостійної, відповідальної поведінки в суспільстві, у нього не сформувалися. Розглянемо програму діяльності фахівця з соціальної роботи з корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї

Мета програми – корекція дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї.

Завдання програми:

- допомога батькам в адекватному оцінюванні проблем дитини і визначенні оптимальних шляхів взаємодії з ним;
- корекція відхилень у поведінці батьків;
- створення умов для емоційного зближення членів сім'ї;
- усунення порушень взаємин між батьками і дітьми;
- встановлення сприятливого клімату в сім'ї.

Програма корекції складається з декількох напрямків роботи:

1. Соціально-медичний (бесіда, зустріч з фахівцями):

- консультація фахівця нарколога;
- проведення методик корекції стосунків у сім'ї;
- проведення техніки «Екокарта».

Її мета – схематично зобразити сім'ю і вивчити її потреби, а також взаємозв'язки з іншими сім'ями, соціальними організаціями та інститутами. Зв'язки, напруженість, підтримка і безліч інших проявів внутрішньосімейних взаємин можуть бути наочно представлені на основі цієї техніки, крім того, вона дозволяє виявити емоційні та матеріальні ресурси сім'ї.

1) Методика «Сімейний ритуал» її реалізація можлива спільно з допомогою психолога. Сімейний ритуал – це техніка, покликана змінити правила існуючої сімейної гри за допомогою зміни структури сім'ї і стійких

способів взаємодії в ній.

2) Методика «Порівняння цінностей». Дана методика, заснована на системному підході, передбачає, що будь-які взаємини в сім'ї можуть бути розглянуті як цілісні. Методика визначає цінності і соціальні ролі як невід'ємну частину соціально-психологічного процесу і побудована на сприйнятті і взаємних поясненнях членів сім'ї.

Вона спрямована на виявлення цінностей, що впливають на сімейні взаємини, і дає можливість як психологам, фахівцям з соціальної роботи, так і клієнтам отримати доступ до проблем, подібностей, відмінностей і взаємодоповнюючих позицій, які існують у цій сім'ї.

2. Культурно - дозвільний

Передбачає проведення сімейного дозвілля з урахуванням інтересів, потреб членів сім'ї (похід в кіно, кафе і т.д).

3. Соціально - психологічний (консультація, тренінги):

- проведення тренінгів;
- індивідуальна консультація у фахівців;
- проведення лекції на тему: «Що таке природність у вихованні дітей».

В якості прикладу форми роботи в цьому напрямку ми представили *тренінг «Як ми відчуваємо один одного»*.

Мета тренінгу: гармонізація емоційних зв'язків у родині. Завдання, які вирішуються в ході тренінгу:

- створити умови для емоційного зближення членів сім'ї;
- навчити учасників тренінгу способам зняття емоційної напруги, вміти знаходити вихід негативним емоціям, не завдаючи шкоди іншим членам сім'ї;
- формувати у кожного учасника тренінгу почуття емпатії;
- формувати навички підтримки у батьків і дітей.

Методи роботи, що використовуються в тренінгу: ігрова терапія, тілесно-орієнтована терапія, арт-терапія.

Тривалість занять: 3 заняття і тривалість кожного повинна становити 2-2,5 години.

Заняття 1.

А) Оформлення бейджей. Всім учасникам пропонується написати на

своїй картці будь-ігрове ім'я: сьогодення, казкового персонажа, вигадане.

Б) Вправа «Сімейний герб і гімн».

В) Вправа-енергізатор «У магазині дзеркал».

Заняття 2.

А) Оформлення бейджей. Написати на картці своє справжнє ім'я і розповісти про те, що воно означає.

Б) Вправа «Давайте привітаємося».

В) Вправа «Бесіда одним олівцем».

Заняття 3.

А) Оформлення бейджей. Всім учасникам тренінгу пропонується вибрати собі нове ім'я гравця. Причому діти роблять імена батькам, а батьки – дітям. Потім кожен уявляє себе.

Б) Вправа «Коробка переживань».

В) Вправа «Коло спілкування».

Г) Вправа «Ромашка з долоньок».

Д) Загальна рефлексія

Таблиця 1. *Індивідуальна програма роботи з сім'єю № 1*

Соціальний діагноз	Порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність почуття прихильності до батьків) обумовлені неправильним стилем сімейного виховання (авторитарний стиль сімейного виховання)
Соціальний прогноз	Сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній сім'ї
Основні напрямки діяльності	1. Соціально - медичний 2. Культурно - дозвільний 3. Соціально – психологічний

Форми і види соціальних заходів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення тренінгу «Як ми відчуваємо один одного», його мета: гармонізація емоційних зв'язків у родині. 2. Проведення методики корекції стосунків у сім'ї «Родинний ритуал». 3. Організація спільного дозвілля (походи в кіно, кафе, музей) 4. Індивідуальна консультація фахівців 5. Лекція на тему: «Що таке природність у вихованні дітей?»
Методи соціального впливу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бесіда 2. Роз'яснення 3. Переконання 4. Тренінг
Структура соціального взаємодії	Спеціаліст із соціальної роботи, психолог, соціальний педагог
Термін виконання	4-6 місяців

Таблиця 2. *Індивідуальна програма роботи з сім'єю № 2*

Соціальний діагноз	Порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність уваги до дітей) обумовлені неправильним стилем сімейного виховання (індиферентний стиль сімейного виховання)
Соціальний прогноз	Сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній родині
Основні напрямки діяльності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-медичний 2. Культурно-дозвільний 3. Соціально-психологічний
Форми і види соціальних заходів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проведення методики «Сімейний ритуал» 2. Консультація фахівця 3. Проведення тренінгу «Як ми відчуваємо один одного» 4. Лекція «Що таке природність у вихованні дітей» 5. Проведення техніки «Екокарта».

Методи соціального впливу	1. Переконавання 2. Роз'яснення 3. Тренінг 4. Бесіда
Структура соціальної взаємодії	Спеціаліст із соціальної роботи, психолог, нарколог, соціальний педагог
Термін виконання	4 - 6 місяців

Таблиця 3.

Соціальний діагноз	Порушення дитячо-батьківських відносин (відсутність авторитету батьків) обумовлені неправильним стилем сімейного виховання (ліберальний стиль сімейного виховання)
Соціальний прогноз	Сприятливий за умови реалізації програми корекції дитячо-батьківських відносин у багатодітній родині
Основні напрямки діяльності	1. Соціально-медичний 2. Культурно-дозвільний 3. Соціально-психологічний
Форми і види соціальних заходів	1. Проведення методики «Сімейний ритуал» 2. Консультація фахівця 3. Проведення тренінгу «Як ми відчуваємо один одного» 4. Лекція «Що таке природність у вихованні дітей» 5. Проведення техніки «Екокарта».

У тісному взаємозв'язку фахівці служби працюють зі школами міста, укладені договори про спільні дії з надання комплексних послуг з соціальної допомоги та підтримки учнів шкіл та їх сімей, що опинилися у важкій життєвій ситуації. Служба спільно з Управлінням соціального захисту населення розробили і випустили «Карту соціальної безпеки», що містить інформацію про організації та спеціалістів які надають допомогу дітям і підліткам, що потрапили у важку життєву ситуацію.

2.3. Пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки багатодітних сімей

Підтримуючи головні напрями державної сімейної політики спрямовані на забезпечення державою необхідних умов для реалізації сім'єю її функцій і підвищення якості життя сім'ї, вносить свої пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки багатодітних сімей, які включають такі напрями:

1. Визначення загальних принципів та підходів до державної політики щодо багатодітних сімей не значне. Україна – країна двох демографічних типів відтворення: традиційна багатодітність в регіонах, з переважанням сільського способу життя, переводить проблему багатодітних сімей в розряд загальних пріоритетів соціально-економічного розвитку даних територій, забезпечення зайнятості, розвитку аграрного сектора економіки. У регіонах же з перевагою малодітності як сформованого типу відтворення, багатодітні сім'ї мають стати пріоритетною групою для системи соціального захисту.

2. Необхідна реалізація наступних напрямків державної політики щодо багатодітних сімей:

- політика стимулювання більшої активності з боку родини у самозабезпеченні;

- політика соціальної підтримки дітей в цих сім'ях.

Якщо другий напрямок політики має вже свою історію і законодавчу базу, то перше до цих пір не отримало належного розвитку. Здається, що в міській місцевості розширенню можливостей для самозабезпечення може сприяти:

- розвиток некомерційних організацій, що сприяють: працевлаштування багатодітних батьків та їх цивільного об'єднання;

- розробка та поширення кращих практик вирішення специфічних проблем багатодітних сімей;

- об'єднання зусиль служб зайнятості та соціального захисту у працевлаштуванні безробітних багатодітних батьків у рамках реалізації соціального контракту.

Для осіб з обмеженим трудовим потенціалом найбільш ефективною бачиться наступна схема підтримки, стимулююча економічну активність: умовою надання певної грошової допомоги через систему соціального захисту є деяка прийнятна форма зайнятості на низькооплачуваних роботах;

преференції безробітним та молоді з багатодітних сімей в активних програмах зайнятості.

Направлення на розширення і вдосконалення соціальної підтримки дітей в багатодітних сім'ях також вкрай необхідно. Ті, хто має дані дозволяють зробити висновок про те, що багатодітні родини представляють найбільш бідну категорію населення, тому метою політики щодо таких сімей має бути комплекс заходів, які підвищують для них доступність програм державної соціальної підтримки. Разом з тим, програми соціальної підтримки сімей з дітьми не повинні гарантувати повне утримання дитини тільки за рахунок ресурсів соціального захисту, зберігаючи за родиною відповідальність за утримання дітей, в тому числі, коли їх троє і більше. Для цілей гармонізації даної системи заходів зі сприянням розвитку моделей самозабезпечення програми соціальної підтримки багатодітних сімей доцільно розвивати на принципах «соціального контракту», що передбачає взаємні зобов'язання з боку сім'ї і держави.

3. Той факт, що багатодітні сім'ї відрізняються незбалансованим харчуванням, змушує звернутися до пропозицій про введення системи спеціальних продуктових талонів або сертифікатів, що дозволяють багатодітним сім'ям купувати певні продукти харчування у спеціальних торговельних закладах за нижчими цінами або безкоштовно. Гарантований набір продуктів харчування не повинен відрізнятися у міській та сільській місцевості.

4. Аналіз участі багатодітних сімей у різних програмах свідчить про те, що існує багато різноманітних її форм, доступних дуже вузькому колу одержувачів. У результаті ні органи соціального захисту не можуть оцінити ефект впливу реалізованих програм на рівень життя одержувачів, ні самі багатодітні сім'ї не можуть розібратися в тому, на участь у яких програмах вони мають право, і які правила входу в програми. Здається, що на місцевому рівні (і регіональному рівні теж) всі форми підтримки повинні бути зведені в один закон і передбачати певну гнучкість у розподілі ресурсів, як за часом, так і по використовуваних форм допомоги. Іншими словами, повинен бути розроблений певний соціальний пакет.

5. Оскільки сім'ї з трьома і більше дітьми відрізняються найгіршими житловими умовами, материнський капітал може стати для них важливим ресурсом підвищення якості займаного житла. В першу чергу вони потребують поліпшення благоустрою житла. За даними деяких досліджень, використання материнського капіталу для участі багатодітних сімей в схемах іпотечного кредитування не представляється можливим; практично всі багатодітні сім'ї не зможуть стати повноправними учасниками іпотеки, проте вони зможуть використовувати материнський капітал для благоустрою наявного житла, якщо мова йде про поліпшення житлових умов. Обговорювані проекти закону, регулюючого правила надання та використання материнського капіталу, передбачають таку можливість, але треба розуміти, що саме благоустрій житла, швидше за все, стане найбільш затребуваною формою реалізації даного ресурсу державної підтримки для бідних сімей. У зв'язку з цим, передбачається, що органи соціального захисту, що практикують роботу з такими групами, краще впораються з адміністративними процедурами входу багатодітних сімей в програму використання материнського капіталу.

6. Аналіз участі багатодітних сімей в регіональних соціальних програмах свідчить про те, що, вони погано проінформовані про них, відчують труднощі з оформленням документів, особливо коли в

населеному пункті немає структур або установ соціального захисту. Разом з тим, пріоритети соціального та демографічного розвитку вказують на те, що програми підтримки сімей з дітьми будуть розширюватися, за умови підвищення ефективності їх функціонування. У зв'язку з цим представляється доцільним розвиток державного інституту соціальних уповноважених, які будуть інформувати населення про існуючі соціальні програми, допомагати готувати і збирати необхідні документи. Ряд регіонів, вже використовують таку форму роботи з клієнтами, і вона себе виправдовує.

7. Необхідна оптимізація схеми взаємодії між громадськими організаціями, що об'єднують багатодітні родини, з одного боку, і державою та бізнесом, з іншого, а як наслідок, підвищення рівня підтримки багатодітних сімей.

ВИСНОВКИ

У дослідженні теоретично узагальнено важливу й актуальну тему, а саме соціальну роботу з багатодітними сім'ями, що полягає в дослідженні дитячо-батьківських відносини у багатодітній сім'ї на базі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети й розв'язання поставлених завдань, що дало можливість дійти таких висновків:

1. Проаналізовано багатодітну сім'ю як об'єкт соціальної роботи. На сьогодні достатньо актуальною залишається потреба в розширенні змісту соціально-педагогічної послуги, з акцентом на посилення виховної функції батьків у багатодітній родині, спрямованої на підвищення рівня взаєморозуміння між членами родини та створення позитивного мікроклімату.

2. Розкрито поняття та типологію багатодітних сімей. Встановлено, що багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує.

Існує три різновиди багатодітних сімей. Сім'ї, багатодітність в яких запланована. Такі сім'ї відчувають багато труднощів, обумовлених малозабезпеченістю, тісністю житла, завантаженістю батьків, станом їх здоров'я, але у батьків є мотивація до виховання дітей. У цих сім'ях дитина – одна з основних життєвих цінностей, і батьки роблять все від них залежне, аби їхнім дітям жилося краще. Сім'ї, що утворилися в результаті другого і наступних шлюбів матері, в яких народжуються нові діти. Дослідження показують, що такі сім'ї можуть бути і цілком благополучними, але їх членам властиве відчуття неповної сім'ї. Неблагополучні багатодітні сім'ї, які утворюються в результаті безвідповідальної поведінки батьків, алкоголізму, асоціального способу життя. Діти тут є лише засобом для отримання різного

роду допомог, пільг і благ. Існує інший варіант: батьки лише народжують дітей і вважають на цьому свою місію виконаною, навіть не замислюючись про те, що дитину треба не тільки народити, але також виростити і виховати.

3. З'ясувано проблеми багатодітних сімей. Проаналізовано, що головна проблема багатодітних сімей – матеріальна. В даний час з народженням кожної дитини дохід сім'ї різко зменшується. Численні дослідження показують найтісніший взаємозв'язок між числом проживаючих в сім'ї дітей та доходами, що в переважній більшості випадків призводить до малозабезпеченості. У всіх дітей з багатодітних сімей є і загальна соціальна проблема, специфічно пов'язана з багатодітністю. У них спостерігається занижена самооцінка, неадекватні уявлення про значення власної особистості, що може негативно позначатися на їх подальшій долі. Досліджено, що у багатодітних сім'ях «проблемних» дітей і підлітків близько 10-15%.

4. Досліджено дитячо-батьківські відносини у багатодітній сім'ї на базі Служби у справах сім'ї, дітей та молоді Білоцерківської міської ради. В ході спостереження; бесіди; аналізу документів; організації зустрічей батьків з фахівцями-психологами, медичними працівниками та працівниками

правоохоронних органів; також завдяки тесту-опитувальнику визначення ступеня прояву турботи батьків по відношенню до власної дитини; методики діагностики дитячо-батьківських відносин «Стратегії сімейного виховання» були отримані наступні результати.

У сім'ї №1 досліджено, що дітям не загрожує стати розпущеними, оскільки батьки приділяють їм достатньо уваги; діти не відчують нестачу уваги, турботи.

В ході проведення методики «Стратегії сімейного виховання» було виявлено, що сім'ї притаманний авторитарний стиль сімейного виховання.

Досліджено, що у сім'ї № 2 дітям приділяється недостатньо уваги в питаннях виховання, батька більше хвилюють проблеми на роботі і подружні

взаємини; батьки приділяють недостатньо часу з питань виховання своїх дітей, батьків більше хвилюють проблеми на роботі. В ході проведення методики було виявлено, що сім'ї № 2 притаманний індіферентний стиль сімейного виховання.

Встановлено, що у сім'ї № 3 діти отримують достатню кількість уваги і турботи, але при цьому вони мають можливість проявляти свою незалежність і дорослість; дітям приділяється недостатньо уваги в питаннях виховання, батька більше хвилюють проблеми на роботі і подружні взаємини. В ході проведення методики «Стратегії сімейного виховання» було виявлено, що сім'ї № 3 притаманний ліберальний стиль сімейного виховання.

5. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи соціальної підтримки багатодітних сімей. Серед основних такі:

- необхідна реалізація наступних напрямків державної політики щодо багатодітних сімей: політика стимулювання більшої активності з боку родини у самозабезпеченні; політика соціальної підтримки дітей в цих сім'ях.

- той факт, що багатодітні сім'ї відрізняються незбалансованим харчуванням, змушує звернутися до пропозицій про введення системи спеціальних продуктових талонів або сертифікатів, що дозволяють багатодітним сім'ям набувати певні продукти харчування у спеціальних торговельних закладах за нижчими цінами або безкоштовно;

- аналіз участі багатодітних сімей у різних програмах свідчить про те, що існує багато різноманітних її форм, доступних дуже вузькому колу одержувачів. У результаті ні органи соціального захисту не можуть оцінити ефект впливу реалізованих програм на рівень життя одержувачів, ні самі багатодітні сім'ї не можуть розібратися в тому, на участь у яких програмах вони мають право, і які правила входу в програми.

Виконана робота не претендує на остаточне розв'язання заявленої проблеми. Подальші напрямки дослідження є вивчення інноваційних методик соціальної роботи, націлених на розширення змісту соціально-

педагогічної послуги з метою посилення виховної функції батьків у багатодітній родині, та шляхи їх запровадження у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аллахвердян О. Р., Мошків, Г. Ю. Психологія науки: навч. посібник. К. Кивський психолого-соціальний інститут: Флінта. 2010. 312 с.
2. Антонов О. В. Багатодітна сім'я у сучасному суспільстві: умови життя, громадська думка, заходи соціальної політики. К. Наука. 2011. 266 с.
3. Ардашкин І. Б. Технологія соціальної роботи: навч. посібник. К. Вид-во ТПУ. 2011. 200 с.
4. Вдосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей. URL: http://uap.in.ua/download/all/2014/UAP%236_2014.pdf (дата звернення 17.02.2023).
5. Вербальні методи комунікації в структурі професійно-педагогічного спілкування. URL: http://revolution.allbest.ru/pedagogics/00168616_0.html. (дата звернення 17.12.2022).
6. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота». URL: <https://visnyk.soch.robota.knu.ua/index.php/journal> (дата звернення 20.12.2022).
7. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського Серія «Юридичні науки». URL: http://snjurid.crimea.edu/arhiv/2012/25_1law/050_chex.pdf
8. Григор'єва Р. В. Багатодітна сім'я: погляд зі сторони. Соціальний потенціал сім'ї. К. 2012. С. 53-58.
9. Григор'єв С. В., Гусякова Л. Р., Гусова, С. А. Основи модернізації соціального знання. К. 2013. 235 с.
10. Гуліна М. А. Терапевтична та консультативна психологія. Спб.: Вид-во «Йдеться», 2011. 350 с.
11. Дерєга В. В. Соціальна і гуманітарна політика : навчальний посібник. Миколаїв. 2012. 152 с.

12. Козлов В. В., Козлова О. О. Конфлікт: брати участь чи створювати. К. 2013. 304 с.
13. Деякі питання виготовлення та видачі посвідчень батьків та дитини з багатодітної сім'ї. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/209-2010-%D0%BF> (дата звернення 20.12.2022).
14. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-%D1%80> (дата звернення 15.11.2022).
15. Ібрагім Ю.С. Соціально-педагогічна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями: проблеми та перспективи. Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. № 48. С. 100–108.
16. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури. 2005. 328 с.
17. Куликова Т. О. Переваги багатодітної сім'ї. URL: <http://www.ipara.ru/semya/22-mnogodetniy-papa/207-advantage-much-childs-families.html>.
18. Лодкіна Т. В. Соціальна педагогіка. Захист сім'ї та дитинства. К. Академія. 2009. 319 с.
19. Макарова Е. О. Спостереження як метод дослідження. URL: <http://fb.ru/article/3870/nablyudenie-kak-metod-issledovaniya>.
20. Наказ Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» № 3131/386 від 07.09.2009 р.
21. Пояснювальна записка до проектк Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права на відпустку для догляду за дитиною жінки...» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH4RA00A.html (дата звернення

15.11.2022).

22. Пригода Т. М. Соціально-педагогічна робота з багатодітними сім'ями. Науковий пошук молодих дослідників Соціально-педагогічної науки Збірник наукових праць студентів № 5, 2013 Частина II Луганськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» 2013. 156с.

23. Положення про почесні звання України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/476/2001> (дата звернення 15.11.2022).

24. Про одноразову винагороду жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Матигероїня». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1254/2007> (дата звернення 15.12.2022).

25. Президент присвоїв звання «Мати-героїня» 1 085 українським жінкам. URL: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-prisvoyiv-pochesne-zvannya-mati-geroynya-956-ukra-44914> (дата звернення 15.12.2022).

26. Про єдиний облік багатодітних сімей в Україні. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0815-08>. (дата звернення 15.12.2022).

27. Про єдиний облік багатодітних сімей в Україні. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0815-08>. (дата звернення 21.01.2023).

28. Про соціальні послуги. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2003. N 45. Ст. 358. 13.

29. Про адміністративні послуги. Закон України. Відомості Верховної Ради. 2013. № 32. Ст. 409.

30. Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 р. № 1241-V «Про рекомендації парламентських слухань на тему: Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи». Відомості Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань на тему: «рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи». 2007.№ 45. С. 522. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1132.927.0>.

31. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України (1999). URL: http://planeta.univ.kiev.ua/files/Doc/lawukr_mgo.htm. (дата

звернення 21.01.2023).

32. Про освіту : Закон України. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. К. :Нічлава, 2003. 239 с.

33. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні :Закон України (1993). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=299812&p=1220600811257473> (дата звернення 21.01.2023).

34. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. К. : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.

35. Сім'я та демографічна політика URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0815-08>. (дата звернення 21.01.2023).

36. Сайт Міністерства молоді та спорту України. URL: <http://www.sport.gov.ua/index/ua/material/44> (дата звернення 21.01.2023).

37. Сайт Міністерства соціальної політики. URL: <http://www.msp.gov.ua/content/simya.html>

38. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Р. М. Лактіонової. К: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с

39. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник. К. Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.

40. Соціологічний словник. URL: http://mirslovarei.com/content_soc/analiz-dokumentov-11404.html/.

41. Ткаченко Ю. М. Технології діяльності соціального педагога у роботі з багатодітними сім'ї ями. Науковий пошук молодих дослідників Соціально-педагогічні науки Збірник наукових праць студентів. № 5, 2013 Частина II Луганськ ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» 2013. 156 с.

42. Тюття К. Т., Іванова, І. Б. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посібник. К.: ВМУРОЛ. 2011. 322 с.

43. Шеляг Т. В. Соціальний статус багатодітних сімей та їх здатність до самодопомоги. Соціальна педагогіка. 2012. № 1. 142 с.

